

A

§

"Mamma köper
spriten åt mig"

t
d

r

C

Handbok

om hur man intervjuar och
fotograferar barn

Ulla Ojala

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO
CENTRALFÖRBUNDET FÖR BARNSKYDD

CENTRALFÖRBUNDET FÖR BARNSKYDD

Armfeltsvägen 1, 00150 Helsingfors

tfn. (09) 329 6011

toimisto@lskl.fi | www.lskl.fi

Suomen Journalistiliitto
Finlands Journalistförbund

© CENTRALFÖRBUNDET FÖR BARNSKYDD och
författaren 2013

ISBN 978-951-9424-99-6 (pdf)

Text: Ulla Ojala

Omslag och illustrationer: Pauliina Mäkelä

Centralförbundet för Barnskydd

Armfeltsvägen 1, 00150 Helsingfors

Tfn (09) 329 6011

toimisto@lskl.fi | www.lskl.fi

Webbversion av handboken:

www.lskl.fi/handbok

Kulturfonden för Sverige och Finland har understött
handbokens översättning.

Innehåll

Förord...4

1. Att intervjua och fotografera en minderårig...5

- 1.1 Behov av skydd och yttrandefrihet...5
- 1.2. Åldersfrågan...7
- 1.3. Med namn och bild eller utan?...10
- 1.4. Bedöm konsekvenserna av publiciteten...12
- 1.5. Det är en sak att fotografera och en annan att publicera...12

2. Specialsituationer...14

- 2.1. Placerade och omhändertagna barn...14
- 2.2. Mångsidiga familjeformer...17
- 2.3. Myndigheter med tystnadsplikt som part i konflikt...19
- 2.4. Barnet i en krissituation...19
- 2.5. Barnet i brotts- och rättsnyheter...22
- 2.6. När barnet är sjukt...23
- 2.7. Barn på daghemmet och i skolan...24
- 2.8. Barn av etniska och religiösa minoriteter...25
- 2.9. Utvecklingsstörda barn och andra barn
som behöver stöd för att förstå och kommunicera...27

3. Existerande normer och instruktioner...28

- 3.1. Riktlinjer i FN:s konvention om barnets rättigheter...28
- 3.2. Lagstiftningen ger knappt något stöd...29
- 3.3. Journalistreglerna...30
- 3.4. Opinionsnämnden för massmedier fattar beslut om minderåriga...32
- 3.5. Mediehusen har egna instruktioner...34
- 3.6. Internationellt material och bästa praxis...34

Förord

Ska du skriva en artikel om barn eller unga? Är det svårt att veta vem du ska be om tillstånd för att få intervjua en minderårig? Brukar du oftast illustrera artikeln med en bild på en tom gunga?

Handboken som du håller i din hand ger dig hjälp när du som reporter eller fotograf funderar över de praktiska och etiska frågor som berör intervjuer och fotografering av minderåriga. Handboken är ingen de vises sten eller ett officiellt regelverk utan den ger journalistens egna etiska funderingar stöd genom att lyfta fram vardagliga arbetssituationer som kräver övervägande. I det sista kapitlet finns de befintliga riktlinjerna, materialet och bra tillvägagångssätt samlade.

Det är dock omöjligt att skapa riktlinjer för alla situationer eftersom varje möte mellan medier och barn bör ses som ett enskilt fall. Det krävs alltid journalistiskt övervägande, att man stannar upp inför ärendet och diskuterar med kollegerna.

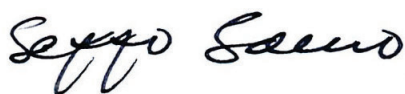
Handboken ger förhoppningsvis vägkost som hjälper dig att stå på en säkrare grund när du skriver artiklar om minderåriga. I handboken avses med minderårig en person under 18 år.

I handboken har vi samlat citat om praktiska situationer av reportrar och fotografer samt experter. De unga medlemmarna i gruppen Selvytyjät (Överlevarna) är några av dessa experter. De är placerade ungdomar som utvecklar vården utom hemmet i Pesäpuu ry:s projekt.

Bakom handboken är en arbetsgrupp med följande medlemmar: *Centralförbundet för Barnskydd rf*, *Aikakauslehtien Liitto ry*, *Finlands Journalistförbund rf*, *Socialjournalister rf*, *Rädda Barnen rf*, ansvarsområdet för dagvård vid Helsingfors stad samt jur.dr *Sami Mahkonen*. Texten har skrivits av journalist *Ulla Ojala*. Viktig hjälp och kommentarer har också getts av *Dart Center for Journalism and Trauma*, *Helsingin Sanomat*, *Förbundet Utvecklingsstörning*, *Barnträdgårdsläraryrket BTLF rf*, *Rättsreportrarna rf*, *Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ*, *Regnbågsfamiljer rf*, *STT-Lehtikuva*, *Väestöliitto ry*, *Monikulttuuri-nen osaamiskeskus*, *Rundradion*, sekreteraren för Opinionsnämnden för massmedier *Nina Porra*, jurist *Husein Muhammed* och journalist *Tiina Merikanto*. Vi vill rikta ett varmt tack till alla som gett sin tid och sitt kunnande och sina kommenterat om manuskriptet under arbetsprocessens gång.

Vi hoppas att detta material uppmuntrar dig att lyfta fram artikelidéer som gäller barn, unga och deras rättigheter.

Helsingfors 28.3.2011

Seppo Sauro
Verksamhetsledare
Centralförbundet för Barnskydd

1. Att intervju och fotografera en minderårig

Vi är vana vid att lyssna på de vuxna när det gäller minderåriga, men varför kan vi inte intervju barnet eller ungdomen direkt? De har starka förstahandsupplevelser från till exempel skolan, och skolvärlden berör barnen mer än de vuxna. Barnen och ungdomarna har ofta färska och intressanta tankar som skiljer sig från de vuxnas perspektiv.

1.1 Behov av skydd och yttrandefrihet

Det är viktigt att lyfta fram barnens och ungdomarnas tankar kring samhällets verklighet utan att det alltid sker via de vuxnas filter. De minderåriga följer med medierna precis som vi vuxna, och de läser gärna om sina jämnårigas uppfattningar om världens gång.

Överväg gärna att lyssna på barnen och de unga även i artiklar om ämnen där de oftast inte får uttrycka sina åsikter eller där det inte är helt uppenbart att även fråga de unga om åsikter. Hur ser den nya stadsplanen ut enligt de unga?

Det vore bra om minoritetsbarn och -ungdomar lyftes fram även i andra roller än som representanter för minoriteten. Till exempel kan utvecklingsstörda barn och unga ha något att säga om andra saker än om sitt handikapp.

Varje minderårig är en individ precis som varje vuxen människa, så det är sällan stereotyperna och klichéerna stämmer in. Ett flyktingbarn är alltid mycket mer än ett flyktingbarn.

Barnen har glädjande fräscha tankar och även rätt till yttrandefrihet, något som antecknats i Finlands grundlag och Europas konvention om mänskliga rättigheter.

Enligt FN:s konvention om barnens rättigheter som ratificerats av Finland har barnet rätt att uttrycka sina åsikter och delta i behandlingen av sina ärenden enligt sin utvecklingsnivå. Dessutom har barnet enligt konventionen rätt till särskilt beskydd.

Mediernas uppgift är att förmedla information, strukturera världen, ge bakgrund till händelser och upprätthålla den samhälleliga diskussionen. Läsarna, åhörarna och tittarna har rätt att få veta vad som sker i samhället.

Hur kan man intervju och fotografera barn på ett sätt som beaktar deras behov av skydd och deras yttrandefrihet och där medierna kan uppfylla sin uppgift?

- När barn och unga uppträder i medierna ska redaktionerna göra en noggrannare bedömning än vanligt. Barnet har ett mer omfattande integritetsskydd än den vuxna.
► Se även *"3.4. Opinionsnämnden för massmedier fattar beslut om minderåriga"*
- Den minderåriga är alltid mer sårbar än en vuxen i förhållande till publiciteten. Barnet kan nödvändigtvis inte bedöma sitt integritetsskydd och vet kanske inte vilka saker i sitt eget eller sina närståendes liv som är konfidentiellt. Barnet kan nödvändigtvis inte bedöma hur dess utlåtanden kan påverka dess eget eller de närståendes liv.
- Barnet har ett människovärde. Barn och unga ska behandlas med uppskattning och respekt. Detta innebär i det vardagliga redaktionsarbetet till exempel att man endast ställer frågor som ligger på barnets utvecklingsnivå och som inte är för svåra i förhållande till barnets ålder. Ett "roligt" svar som det okunniga barnet ger kan få den vuxna att skratta, men oftast inte barnet. Barnets utlåtanden får heller inte lösöras från kontexten.
- Fråga barnet och dess vårdnadshavare om tillstånd till intervju och fotografering. Om detta inte är möjligt ska du försöka få kontakt med vårdnadshavaren innan materialet publiceras. Å andra sidan borde tillståndet inte bli en tröskelfråga som begränsar barnets yttrandefrihet.
► Se även *"1.1 Behov av skydd och yttrandefrihet"*
- Försäkra dig om att barnet och dess eventuella vuxna följeslagare vet att de talar med en reporter och att de förstår i vilket samband utlåtandet eller bilden kommer att användas. Det finns skäl att försäkra sig om detta särskilt då när den intervjuade till exempel är en minderårig med bristfälliga kunskaper i det inhemska språket.
► Se även *"2.8. Barn av etniska och religiösa minoriteter"* och *"3.3. Journalistreglerna", punkt 17*
- Det kan även finnas skäl att berätta för barnet och dess vårdnadshavare att de kan få artikeln på förhand för granskning och att de kan föreslå ändringar i sina uttalanden.
► Se även *"3.3. Journalistreglerna", punkt 18*
- Om det är möjligt bör en vuxen som barnet känner vara på plats under intervjun och fotograferingen. Det gör att barnet kan känna sig tryggt. Den vuxna som deltar får inte dominera intervjun.
- Gör intervjun på en lugn plats om det är möjligt. Var redo att använda mer tid än vanligt för att vinna barnets förtroende och för att göra intervjun. Skynda inte på, utan ge barnet tid att svara.
- Barnet får inte orsakas skada genom artikeln och barnet får inte utsättas för hot om våld, mobbning eller diskriminering.
► Se även *"3.1. Riktlinjer i FN:s konvention om barnets rättighetertikel 19"*

"Själv strävar jag alltid efter att sätta barnets bästa i första hand. Jag intervjuar till exempel inte barn om särskilt svåra ämnen, eftersom jag inte kan ta ansvar för vad som händer efter intervjun – om det svåra ämnet grävs fram och i efterhand orsakar känslor som kan vara svåra att leva med."

Reporter

"Om barnet är tillsammans med sina föräldrar frågar jag dem alltid om tillstånd. Jag frågar även barnet, om det kan tala. Jag tar inga bilder med tvång även om föräldrarna ger lov."

Fotograf

"En gång var det en rask pojke i daghemsåldern som förbjöd mig att ta med honom på en gemensam bild. Ödmjukt följde jag hans begäran!"

Reporter- fotograf

1.2. Åldersfrågan

Journalister som utför snabbt nyhetsarbete funderar oftast mest på hur unga barn och ungdomar som kan intervjuas och i vilken ålder bilder på barnet kan publiceras utan att vårdnadshavarna frågas om tillstånd. Det är omöjligt att ge enkla instruktioner angående åldern, eftersom barnets utvecklingsnivå och intervjuämnet påverkar saken. Det journalistiska omdömet är alltså viktigt.

Bedömning från fall till fall

Opinionsnämnden för massmedier har medvetet undvikit att ta ställning till åldersfrågan eftersom nämnden anser att man måste bedöma varje barn individuellt. Att ställa upp strikta åldersgränser är nödvändigtvis inte heller i barnets eller den ungas intresse.

Artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter konstaterar endast att barnets åsikt måste beaktas enligt dess ålder och utvecklingsnivå.

I lagstiftningen eller i *Journalistreglerna* finns inget svar på åldersfrågan, och därför har en del mediehus skapat egna regler. På många redaktioner funderade man på saken i samband med skoldåden i Jokela och Kauhajoki, och en del mediehus såg över sina instruktioner efter Jokela.

► Se även "2.4. Barnet i en krissituation"

Mediehusens egna instruktioner

De största mediehusen har egna etiska instruktioner där även åldersfrågan behandlas. Det dagliga arbetet blir lättare när redaktörerna och fotograferna kan stödja sig på tillräckligt preciserade instruktioner.

Nedan presenteras instruktioner från *Helsingin Sanomat*, *Rundradion* och *Finska Notisbyrån*, som drar gränsen vid 15-årsåldern. Det är åldersgränsen för det straffrättsliga ansvaret men även den ålder när personen kan ingå ett arbetsavtal efter slutförd läroplikt, ta mopedkörkort och skaffa automatkort hos banken. Som 15-åring kan man även skriva ut sig ur kyrkan och ändra sitt namn med föräldrarnas skriftliga tillstånd, gå i skriftskolan, konfirmera sig och bli fadder.

Helsingin Sanomat

Helsingin Sanomat (HS) har gjort upp instruktioner om hur barn och unga kan intervjuas och fotograferas. Instruktionerna används av redaktionen. Den ledande principen bakom instruktionerna är att även barn och unga har rätt att bli hörda i ärenden som gäller dem själva och i allmänna ärenden eftersom yttrandefriheten är en mänsklig rättighet som även gäller barn.

Det finns tre ålderskategorier i instruktionerna.

- En person på över 15 år kan intervjuas och hans foton publiceras relativt fritt. Enligt instruktionen krävs inte tillstånd från vårdnadshavare när intervjun gäller till exempel personens åsikter och erfarenheter i frågor som gäller hans liv eller allmänna samhällsfrågor.
Noggrannare journalistiskt omdöme ska användas ju mer betydande eller ömtåligt ärendet är och ju långsiktigare följd intervjun kan ha för personen själv eller hans närstående. Om journalisten upplever att den unga inte är tillräckligt mogen att tänka på de synpunkter som framförs ovan finns det skäl att skaffa tillstånd av vårdnadshavaren för intervjun eller publicerandet av bilden.
- För att intervjua ett barn mellan 7 och 15 år krävs i regel tillstånd från vårdnadshavaren eller en annan myndig närstående som är i barnets sällskap. Det räcker med barnets eller den ungas samtycke om intervjun handlar om ett ämne som har ringa betydelse för barnet eller den unga och hans närstående och är lindrigt till sina möjliga konsekvenser. Reportern och fotografen bör dock överväga barnets eller den ungas mogenhet.
- För att intervjua och fotografera ett barn under 7 år krävs alltid tillstånd av vårdnadshavaren eller en annan myndig närstående som tar hand om barnet under intervjusituationen.

Instruktionerna kan läsas på HS:s intranet, där redaktörerna och fotograferna även kan skriva ut instruktionerna åt intervju- eller fotografiobjekten.

Rundradion

Rundradion (YLE) anser det dels vara viktigt att skydda minderåriga och dels att låta barnen och ungdomarna få sina röster hörda.

Enligt YLEs instruktioner ska intervjuer med personer under 15 år baseras på en mycket noggrann bedömning. Från fall till fall görs bedömning om journalisten ska begära tillstånd av vårdnadshavaren eller av en vuxen som är tillsammans med barnet. Om intervjun handlar om ett känsligt ämne eller om situationen är ovanligt upprörande ska vårdnadshavaren alltid bes om tillstånd när den intervjuade är under 18 år. Hos YLE avhåller man sig allmänt sett från att intervjua upprörda människor.

Om intervjun handlar om något ämne där de unga är bättre experter än sina föräldrar kan man avvika från att begära tillstånd.

FNB:s stilistiska handbok

I Finska Notisbyråns (FNB) stilistiska handbok uppmanas reportrarna att alltid be vårdnadshavare eller följeslagande vuxen om tillstånd för att publicera intervjun, om den som intervjuas är under 15 år och han eller hon kan kännas igen på basis av namn, bild eller andra kännetecken.

Om situationen är ovanligt upprörande eller utlåtandet känsligt ska vårdnadshavarens tillstånd skaffas även för att intervjua en person som fyllt 15 år. Om det inte är möjligt att skaffa tillstånd från vårdnadshavaren kan barnets eller den ungas kommentarer endast användas utan identifierande uppgifter eller bild.

FNB:s stilistiska handbok är den enda stilistiska handboken från ett finländskt mediehus som fritt kan läsas på webben. Det är tillåtet att citera handboken genom att nämna källan.

Vad är känsligt?

I instruktionerna från HS, YLE och FNB fäster man uppmärksamhet vid känsliga ämnen.

Enligt 11 § i personuppgiftslagen kan känsliga uppgifter vara personuppgifter vars syfte är att beskriva ras eller etniskt ursprung, samhällelig eller politisk uppfattning eller religiös övertygelse eller medlemskap i ett fackförbund, brottslig gärning, straff eller någon annan påföljd för ett brott, hälsotillstånd, sjukdom eller handikapp eller vårdåtgärder, sexuell inriktning eller beteende, behov av socialvård eller de socialvårdstjänster, stödåtgärder och andra förmåner inom socialvården.

Hur är det med gallupar?

När ett barn eller en ungdom intervjuas och fotograferas för en gatugallup är läget avvikande på så sätt att intervjun inte på förhand är överenskommen och att vårdnadshavaren nödvändigtvis inte är på plats. I dessa fall har man inte heller stöd av det tillstånd som undertecknats av vårdnadshavaren som kan finnas på daghemmet eller i skolan.

HS:s reportrar har fått instruktionen att ge barnet sitt visitkort i samband med gatugallupar. Barnet uppmanas även att berätta om intervjun för vårdnadshavaren och be föräldern att ringa upp reportern.

Enligt FNB:s instruktioner ska reportern be barnet ringa sin vårdnadshavare och be om tillstånd för intervjun. Reportern kan även själv tala med vårdnadshavaren på telefon.

Internationella synpunkter

Internationella journalistfederationen (IFJ) ger journalister instruktionen att alltid be de mindre barnens föräldrar om tillstånd att intervjua och fotografera. Ingen specifik åldersgräns ges heller i dessa instruktioner.

IFJ betonar dock att journalisten ska respektera ett nekande svar, även om han eller hon anser att föräldrarna fattat fel beslut. Journalisten ska inte anta sig veta bättre vad som är i barnets intresse. Ett undantag utgörs av de fall där ett särskilt vägande allmänt intresse talar för att höra barnet.

- *Peter McIntyre, Child Rights and the Media. Putting Children in the Right. Guidelines for Journalists and Media Professionals. International Federation of Journalists (IFJ) 2002 (pdf).*

"Frågan om åldersgränserna är en gråzon. En 15-åring är inte myndig, men han eller hon har rätthandlingsförmåga och kan göra en polisanmälan. I rätten har man aldrig prövat en 15–18-åring ställning ur denna synvinkel, och därför uppmuntrar jag till försiktiga tolkningar. Övervägandet mellan yttrandefriheten och behovet av förmynderskap beror väsentligt på ämnet, alltså på vad personen kommer att säga."

Mikko Hoikka, förbundschef för Aikakauslehti Liitto

"Borde man fråga tillstånd av föräldrarna till en 14-åring eller inte? Jag håller på med en artikel om ett ungdomskafé och jag bad inte om tillstånd eftersom det hade blivit så otroligt komplicerat. Men jag har svårt att tro att föräldrarna blir upprörda om tonåringen säger sin åsikt om ortens ungdomskafé. Det kan hända att någon artikel någon gång inte blir gjord om till exempel läraren säger att reportern måste be om tillstånd för att intervjua eleverna och det blir alldeles för invecklat."

Reporter

"Det går bra att fråga om favoritfärger och -filmer utan krångel, men det är en annan sak att fråga om föräldrarnas skilsmässa eller hemförhållanden."

Reporter

1.3. Med namn och bild eller utan?

I det praktiska redaktionsarbetet måste man ofta fundera över om barnets hela namn och bild publiceras, eller om barnets identitet skyddas genom att till exempel använda ett fingerat namn.

Fallet med omhändertagningen i Åbo 2010 visade att förfarandet varierar mellan olika medier: en del publicerade både barnets och föräldrarnas namn och bilder, mellan andra skyddade identiteterna totalt. I händelsen i fråga omhändertog barnskyddsmyndigheterna en 7-årig pojke i en finsk-ryska familj.

Största delen av de finländska medierna publicerar i regel barnets för- och efternamn i samband med artiklar och bilder. Som exempel kan nämnas Helsingin Sanomats instruktioner enligt vilka ett barn syns på bild utan efternamn endast i undantagsfall. Då baserar sig beslutet på journalistiskt övervägande och vilja att skydda barnets privatliv för möjliga negativa följder.

Brottsmål är det klaraste undantaget

Brottsmål utgör det klaraste undantaget. Enligt Journalistreglerna ska identiteten hos en minderårig gärningsman eller ett minderårigt offer skyddas.

► Se även "2.5. Barnet i brotts- och rättsnyheter"

"3.3. Journalistreglerna", punkter 31, 32, 33 och 34

Sexuella trakasserier

Det lönar sig att använda journalistiskt omdöme om publiceringen av namn och bilder i situationer där den unga intervjuas om åsikter och upplevelser om till exempel alkohol- eller droganvändning.

► Se även "3.4. Opinionsnämnden för massmedier fattar beslut om minderåriga"

Att använda endast förnamn kan vara en lösning om det finns fara för att barn i bad-dräkt på stranden kan få sexuellt färgade meddelanden eller att en pedofil blir intresserad av de lättklädda småbarnen i en tävling för bästa sommarfotografi.

Mediernas eller intervjuobjektets intresse?

Jämfört med finländsk praxis går den internationella journalistfederationens (IFJ) instruktion i motsatt riktning. Enligt IFJ ska namn och bild på ett barn inte publiceras om inte saken tydligt gäller det allmänna intresset.

Media professionals should guard against visually or otherwise identifying children unless it is demonstrably in the public interest. (Clause 5)

På andra sidan betonar artiklarna 7 och 8 i FN:s konvention om barnets rättigheter att barnet ända sedan födseln har rätt till ett namn och en identitet och att barnet ska behandlas enligt detta. Även om man inte i första hand tänkte på medierna när konventionen upprättades framkommer det i artiklarna att en av barnens grundrättigheter är rätten till ett namn. Enligt detta ska barnets namn alltså alltid användas i de fall där detta inte orsakar skada.

UNICEF ger instruktionen att dölja barnets identitet om barnet bland annat är offer för sexuellt utnyttjande, en sexualbrottsling, är hiv-positiv eller har insjuknat i aids, om barnet misstänks eller har dömts för brott eller är en barnsoldat eller tidigare barnsoldat. I en del fall finns det även skäl att dölja identiteten hos en asylsökande eller flykting.

UNICEF påminner att i en del fall är det i barnets intresse att använda namn eller en bild där barnet går att känna igen. Till exempel i de fall när barnet kontakter reportern för att få sin åsikt hörd. Men om det finns risk för att barnet utsätts för fara är det bättre att allmänt sett rapportera om barnens situation – oavsett hur stort nyhetsvärde ett enskilt barns berättelse skulle ha.

"Detta är en fortsatt balansgång med rädslan för att bli stämplad. Det är alltid modigt att uppträda under eget namn när man talar om känsliga ärenden. Finns det ändå några fall där reportern av etiska orsaker inte bör uppmuntra till detta? Vems intresse är viktigare: tidningens eller den intervjuades? Vems uppgift är det att fundera på saken?"

Reporter

"I en skilsmäsoartikel ville man inte lyfta fram barnens namn. Kommunikationen mellan reportern och fotografen bröts dock, vilket ledde till att tidningen publicerade en bild på pappan där barnens ansikten syns på ett fotografi på väggen bakom honom."

Redaktionschef

"När jag frågade om en signatur inte räcker fick jag svaret att läsarna inte riktigt godkänner och tror på artiklar skrivna under signatur. Det fick mig att fundera över om det verkligen är så att varje historia behöver ett verkligt namn för att man ska kunna känna igen sig? Räcker det verkligen inte med en signatur?"

Medlem i gruppen Överlevarna

"Jag har fotograferat på mamma-barn-avdelningen på det öppna fängelset i Vånå för flera tidningar. Mammorna vill aldrig att man ska känna igen bilderna på dem, men de låter nog sina barn bli fotograferade. En gång förbjöd mammorna mig att fotografera barnen så att de går att känna igen. Under ett uppdrag förbjöd tidningen mig att fotografera barnen. Motiveringen var att barnen själva inte valt att hamna i fängelse och inte kan påverka saken. Det räckte inte med mammornas tillstånd eftersom de nödvändigtvis inte tänker på saken."

Fotograf

1.4. Bedöm konsekvenserna av publiciteten

Ibland kan reportern i sitt arbete vara tvungen att överväga huruvida föräldrarna kan tolka vad som är bäst för deras barn i till exempel konfliktsituationer eller under känslostormar. Ett användbart stöd för etiska överväganden finns i punkt 12 i Journalistreglerna, enligt vilken man bör förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt i konfliktfyllda ärenden eftersom informationskällan kan ha för avsikt att få nytta eller skada någon.

Även punkt 30 i Journalistreglerna kan ge stöd. Enligt denna punkt är allt offentligt inte nödvändigtvis publicerbart och det gäller att vara särskilt försiktig när man behandlar ärenden som berör minderåriga.

Detta gäller även när man funderar över fall där föräldrarna till exempel på sin egen blogg eller annanstans på internet publicerat socialvårdshandlingar om sin egen familj. Allt tillgängligt material är inte publicerbart.

I nummer 4/2011 av tidningen Journalisti diskuterar man om det till exempel är etiskt motiverat att efter svininfluensavaccineringarna publicera namn och bild på barn som insjuknat i narkolepsi.

Norges journalistförbund lade till en paragraf

Norges journalistförbund (Norsk Journalistlag) lade till en paragraf i sina egna etiska riktlinjer enligt vilken en reporter alltid ska bedöma konsekvenserna av publiciteten när artikeln handlar om barn. Enligt instruktionerna ska reportern inte avslöja barnets identitet när det gäller ett familjegräl, ett barnskyddsärende eller ett juridiskt ärende, även om reportern får kännedom om barnets identitet av föräldern eller en annan ansvarig part.

1.5. Det är en sak att fotografera och en annan sak att publicera

Samma regler om privat och offentligt utrymme gäller även när det är en minderårig som fotograferas.

Man får alltid fotografera på allmän plats. Det är även tillåtet att fotografera enskilda människor på allmänna platser, såsom på gator och i parker, de allmänna utrymmena i ett shoppingcenter, på biblioteket, på ämbetsverkens allmänna lokaler, på tåg- och busstationer samt på flygfältens allmänna utrymmen. Det är också tillåtet att fotografera en olycksplats.

Det är dock alltid skäl att komma ihåg att det är en helt annan sak att publicera en tagen bild. Här betonas det journalistiska omdömet. Enligt Journalistreglerna är allt offentligt material inte nödvändigtvis publicerbart.

► Se även "1.2. Åldersfrågan"

"3.3. Journalistreglerna", punkterna 29 och 30

Område för offentlig frid

Reportrarna och fotograferna arbetar ofta på daghem och i skolor, platser som är skyddade av den offentliga friden. I huvudregel ska man komma överens med daghemsföreståndaren eller rektorn om att få fotografera på dessa platser.

Detta innebär dock inte att rektorn kan ge tillstånd att intervjua och fotografera barnet i vårdnadshavarens ställe. I en del av städerna och kommunerna samlar daghemmens och skolornas personal i början av terminen in vårdnadshavarnas skriftliga tillstånd för att fotografera och intervjua barnet och att publicera materialet. Detta förfarande har varit välfungerande.

Detta förfarande tillämpas dock inte överallt, och därför ska reportern och fotografen att förbereda sig på att man inte alltid har kunnat utreda vårdnadshavarnas tillstånd på förhand.

► Se även "2.7. Barn på daghemmet och i skolan"

Att obehörigen fotografera människor på en plats som omfattas av offentlig frid kan vara olaglig observation enligt 24 kap. 6 § i strafflagen. Då måste platsen för fotograferingen dock vara slutet för allmänheten och fotograferingen ska ske på ett sådant sätt att den medför skada för personens privatliv.

Exempelvis en skola är inte stängd för allmänheten: enligt lagen om grundläggande undervisning är undervisningen offentlig och rätten att följa med undervisningen kan begränsas endast på motiverade grunder. Som motivering räcker till exempel att en utomstående närvaro eller fotograferingen stör elevernas eller lärarens arbete.

► Se även "2.7. Barn på daghemmet och i skolan"

Enligt beslut av biträdande justitiekanslern hösten 2010 kan skolan inte i sina egna ordningsstadgar förbjuda fotografering, videoinspelning eller ljudinspelning på skolans område. Att fotografera, spela in video eller ljud är att utöva den yttrandefrihet som avses i 12 § 1 mom. i grundlagen. Skolan ville genom förbudet förhindra att bilderna publicerades och användes för nätmobbning.

Inom hemfridsskyddat område

Det krävs tillstånd för att fotografera människor på platser som skyddas av hemfrid. Sådana platser är bland annat bostäder, semesterbostäder och andra utrymmen avsedda för boende, såsom hotellrum och tält. Hemfriden skyddar även inhägnade gårdar, toaletter, omklädningsrum, lokaler på ämbetsverk och institutioner som är stängda för allmänheten samt slutna privatevenemang.

Även ett barnhem eller en fängelsecell på en avdelning som är avsedd för mödrar med barn skyddas av hemfriden – att lokalen är avsedd för boende avgör. Den som obehörigen fotograferar människor på en plats som omfattas av offentlig frid kan enligt 24 kap. 6 § i strafflagen göra sig skyldig till olovlig observation.

Illustrations-, symbol- och arkivbilder

Det gäller att utnyttja omdöme i användningen av illustrations- eller symbolbilder för att undvika att oönskade situationer uppstår. Så gick det till exempel i fallet där man i en artikel om ungdomarnas narkotikabruk använde en illustrationsbild av en ung man med en särskild tatuering på skalpen. Mannen framställde krav på ersättning på basen av det faktum att han kunde kännas igen på tatueringen.

En god tumregel för arkivbilderna är att du inte ska använda bilden ur arkivet om du inte skulle använda bilden om den var färsk.

Det finns skäl att noga överväga användningen av en illustrations-, symbol- eller arkivbild om bilden används för att behandla ämnen som är känsliga för barnet, till exempel för att illustrera en skilsmässa.

Rättsfall

Det finns ett intressant rättsfall om illustrationsbilder som föreställer minderåriga. I detta fall yrkade föräldrarna på straff åt reportern för spridande av information som kränker privatlivet. Både tingsrätten och hovrätten förkastade åtalet.

Reportern hade i programmet intervjuat en förenings verksamhetsledare på ett allaktivitetscentrum där bland annat skolbarnens eftermiddagsverksamhet ordnades. Enligt åklagaren gav intervjun bilden att de barn som deltar i centrets verksamhet har arbetslösa föräldrar som sitter på puben. Föräldrarna till ett av barnen som kunde kännas igen i programmet ansåg att man via bilden antydde att de saker som framfördes även gällde deras familj. Enligt dem var detta ägnat åt att orsaka dem lidande eller utsätta dem för missaktning.

Webbilder

Efter att en bild publicerats på webben finns den där för alltid. Därför finns det skäl att ytterst noggrant välja de bilder som publiceras på webben.

”Vi har fått vara mycket noggranna med symbolbilderna eftersom barnen på bilderna inte har representerat sig själva utan symboliserat barnets ställning i olika artikeluppslag, som ibland varit mycket tuffa.”

Reporter

2. Specialsituationer

I en del situationer betonas betydelsen av journalistiskt omdöme. Nedan behandlas några specialsituationer som kräver ett finkänsligare grepp än normalt eller där vårdnadshavarfrågorna kan orsaka huvudbry.

2.1. Placerade och omhändertagna barn

Alla barn bor inte med sina föräldrar

Alla barn bor inte hemma med sina egna föräldrar. I Finland bor drygt 17 000 barn och unga utanför hemmet. De har placerats i en fosterfamilj, på ett professionellt familjehem eller på en institution, såsom ett barnhem eller ett skolhem. Det är även möjligt att placera barnet i hemmet: barnet kan tillfälligt placeras hos sina föräldrar till exempel när man förbereder barnets hemkomst efter en placering.

Stödtjänst inom öppenvården eller omhändertagande

Barnet bor utanför hemmet oftast som en stödtjänst inom öppenvården eller via omhändertagande.

När det handlar om en stödtjänst inom öppenvården kan barnet placeras antingen ensamt eller tillsammans med en eller båda av sina föräldrar. Barnet kan placeras ensamt om det är nödvändigt till exempel för rehabiliteringen av barnet eller för att tillfälligt ordna omsorgen för barnet på grund av vårdnadshavarens sjukdom.

När myndigheten som ansvarar för socialvården omhändertar barnet placeras barnet utan sina föräldrar. Ett omhändertagande sker till exempel i de fall när hemförhållandena eller den ungas egen verksamhet allvarligt skadar hans eller hennes hälsa eller utveckling.

Föräldrarna har ändå vårdnaden om barnet

Det är viktigt att medier låter även placerade barn få sina röster hörda, men vem ska man fråga om tillstånd för intervjun och fotograferingen? Reportern kan till exempel ställas inför en situation där fosterföräldrarna ger sitt tillstånd att intervjua och fotografera barnet, medan barnets biologiska föräldrar förbjuder detta.

Det är fortfarande vårdnadshavarna, alltså i praktiken oftast de biologiska föräldrarna, som har vårdnaden om ett placerat eller omhändertaget barn. Därför bör man fråga dem om tillstånd för att intervjua eller fotografera ett barn eller en ungdom.

Situationen kan vara problematisk om vårdnadshavaren till exempel har svåra missbruksproblem. Etiskt rätt vore det dock att alltid informera de biologiska föräldrarna. Ämnet för intervjun med barnet eller den unga spelar också en stor roll.

I situationer där barnet i flera år varit placerat i en familj för familjevård, kan familjevårdarna med föräldrarnas samtycke och rättens beslut utses till nya vårdnadshavare för barnet och samtidigt kan man bestämma om hur uppgifterna fördelar sig mellan vårdnadshavarna. Vårdnaden om barnet kan även helt överföras till fosterföräldrarna och de får då de rättigheter och skyldigheter som ankommer på vårdnadshavare.

Var lyhörd

Det finns skäl för reportern och fotografen att noggrant i förväg ta reda på bakgrunden innan de intervjuar och fotograferar omhändertagna barn. Ett placerat barn kan ha mycket svåra upplevelser bakom sig, såsom våld, försummad omsorg och upplevelser av övergivenhet. Trots det är barnet oftast lojalt till sina föräldrar. Var och en har dock en egen bakgrund: i vissa fall kan orsaken till placeringen till exempel vara en insjuknad förälder.

Det lönar sig att vara lyhörd och lyssna på barnet under intervjun. Omhändertagande och placeringen kan vara känsliga saker både för barnet och för föräldrarna.

När man skriver om känsliga ärenden är det särskilt viktigt att låta den intervjuade granska sitt utlåtande innan artikeln publiceras.

Det lönar sig även att fundera över om det placerade barnet vill framträda i offentligheten uttryckligen som ett placerat barn. Barnet vill nödvändigtvis inte bli sett ur denna synvinkel, utan som ett "vanligt" barn. I många fall vet inte barnets vänner eller lärare att barnet är placerat.

- Se även "3.1. Riktlinjer i FN:s konvention om barnets rättigheter", artikel 20
"3.3. Journalistreglerna", punkt 18

Barn som vårdas utom hemmet på skolor och daghem

För att intervjua och fotografera på daghem och skolor ska man oftast komma överens om saken på förhand med daghemsföreståndaren och skolans rektor. Barnets vårdnadshavare ska dock alltid bes om tillstånd för att få intervjua och fotografera barnet. I en del kommuner delar daghemmen och skolorna ut blanketter till barnen i början av terminen som vårdnadshavarna kan underteckna och därmed ge tillstånd att fotografera och intervjua barnet.

När ett barn placerats på en institution eller i en fosterfamilj sköts den praktiska kommunikationen med skolan och daghemmet av institutionen eller fosterföräldrarna. Fosterfamiljen eller institutionen förmedlar vid behov reporterns begäran till socialarbetaren som ser till ärendet tillsammans med barnets vårdnadshavare.

► Se även 1.2. Åldersfrågan

2.7. Barn på daghemmet och i skolan "2.7. Barn på daghemmet och i skolan"

Helsingfors stads instruktioner

Enligt Helsingfors stads instruktioner får ett barn som bor i fosterfamilj inte uppträda i medier så att barnen kan kännas igen utan tillstånd från vårdnadshavaren. Bild på barnet får inte publiceras i en tidning eller på webben, barnet får inte intervjuas i radio eller tv och inga andra bilder eller filmer som tagits på barnet får visas offentligt utan skriftligt tillstånd av barnets vårdnadshavare.

"För fotograferingen av ett placerat barn skaffades tillstånd både från fosterföräldrarna och från de biologiska föräldrarna. Med god anda och sunt förnuft kommer man rätt långt."

Fotograf

"Ett 5-årigt barn fotograferades bakifrån för en artikel som handlar om fosterföräldrar. Detta gjordes så att man inte skulle behöva diskutera saken med den biologiska mamman, som var missbrukare. Mamman skulle ha kunnat ge tillstånd men senare glömma bort det. Vi var alltså rädda för att hon börjar tjata om saken."

Reporter

"När jag intervjuade fosterföräldrar som är släkt med barnet kom vi överens om att barnen inte intervjuas och att varken de eller fosterföräldrarna fotograferas. Dessutom ändrades allas namn. Detta eftersom vi inte ens ville fråga om tillstånd av barnens biologiska förälder, som var svårt beroende av berusningsmedel och hade mentala problem. Släktfosterföräldrarna var nämligen rädda för att trakasserierna, som hade mattats av, skulle börja på nytt om man tog kontakt med föräldern."

Reporter

"När jag intervjuat barn på barnhem eller i fosterfamilj har jag fingerat barnens namn och de har fotograferats så att man inte kunnat känna igen dem, eller också har jag använt symbolbilder i artikeln. Barnen och ungdomarna har tyckt att det är viktigt att de får sina röster hörda, även under ändrat namn."

Reporter

*"Två pojkar från ett daghem deltog i en indiantältskurs. Lärarna kände heller inte till saken förrän jag bad om fotograferingstillstånd och det visade sig att barnhems-
pojkarna inte fick fotograferas eller intervjuas. Det tyckte jag var synd. Pojkarna
ställdes i ojämlik ställning jämfört med de andra barnen och de stämplades. De
om någon hade ju behövt positiv uppmärksamhet."*

Fotograf

*"De placerade barnen och ungdomarna har rörande historier att berätta. Känslor-
samma och tänkvärda historier som också innehåller smutsiga detaljer som skulle
kunna slås upp som stora rubriker som säljer tidningar. Men är det alltid i den
ungas intresse?"*

Medlem i gruppen Överlevarna

*"I det skede när den unga får läsa artikeln innan publicering (det gäller att kräva
att få läsa artikeln innan publicering!) tycker jag att det är nödvändigt att någon
vuxen läser texten tillsammans med barnet eller den unga."*

Medlem i gruppen Överlevarna

2.2. Mångsidiga familjeformer

"Jag har två mammor och en pappa"

Vi lever i ett allt mer pluralistiskt samhälle där även familjeformerna blir mångsidigare. I skilsmäsofamiljer som valt delad vårdnad och i regnbågsfamiljer är vårdnaden mer mångsidig än i familjer där barnet bor hos sina biologiska föräldrar.

I skilsmäsofamiljer kan föräldrarna berätta saker som kan skada barnet.

Intervju- och fotograferingstillstånd i skilsmäsofamiljer

Årligen upplever cirka 30 000 finländska barn att deras föräldrar skiljer sig. Om föräldrarna har skilt sig bestämmer den ensamstående föräldern ensam om frågor rörande barnets vård, till exempel om tillstånd för intervjuer och fotografering.

Föräldrar som har delad omvårdnad är tillsammans ansvariga för frågor gällande barnets vård. Om vårdnadshavarna bor på olika adresser fattas besluten i barnets vardag av den förälder hos vilken barnet för tillfället bor. För viktiga frågor krävs dock båda vårdnadshavarnas samtycke. Sådana saker är till exempel förändringar i barnets religion eller bostadsort, pass, utbildningsinriktning samt hälso- och sjukvårdsbeslut.

Men om föräldrar med delad vårdnad är oense om att ge tillstånd till intervju eller fotografering?

Då är det intervjuämnet som avgör. Om barnet eller den unga intervjuas om ett neutralt ämne som inte är av stor betydelse för barnet eller dess närstående krävs det nödvändigtvis inte tillstånd av båda föräldrarna. Om ämnet å andra sidan gäller till exempel skilsmässan, dess konsekvenser för barnets liv eller barnets känslor angående skilsmässan ska båda föräldrarna ge sitt tillstånd. Även barnets ålder ska beaktas.

Barn som parter i skilsmässa

Det finns skäl för reportern att vara noggrann i artiklar om skilsmässa som omfattar barn. Även om ena eller båda parterna i skilsmässan berättar öppet om skilsmässan ligger det på reporterns ansvar att noga överväga vad det lönar sig att publicera. En tonåring vill nödvändigtvis inte få sitt namn publicerat i ett sådant sammanhang.

Att offentligt gräva i familjelivet kan skada eller förvirra barnet. Barnet kan även bli mobbat på grund av publiciteten.

► Se även "3.4. Opinionsnämnden för massmedier fattar beslut om minderåriga"

Barn mitt i vårdnads- och umgängestvister

De svåraste arbetssituationerna för reportern är de tvistemål där föräldern för fram barnet i offentligheten. Sådana situationer är exempelvis vårdnads- eller umgängestvister efter en skilsmässa.

En förälder som är part i tvisten förstår inte alltid vad som är bäst för barnet. Då finns ett användbart stöd för etisk övervägning i punkt 12 i Journalistreglerna, enligt vilken man bör förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt i konfliktfyllda ärenden, eftersom informationskällan kan ha för avsikt att få nytta eller skada någon.

Även Journalistreglernas punkt 30 kan ge stöd. Enligt punkten är allt offentligt inte nödvändigtvis publicerbart och det gäller att iaktta särskild försiktighet när man behandlar ärenden som berör minderåriga.

Styvfamiljer

Styvfamiljerna kan ha mångsidiga boendearrangemang. Därför ska du ta reda på vem som har vårdnaden om barnet.

Regnbågsfamiljer

Regnbågsfamiljer är familjer där föräldern eller föräldrarna hör till en sexuell minoritet eller könsminoritet.

Regnbågsfamiljer är sinsemellan rätt olika. Gemensamt för regnbågsfamiljerna är att det knappt finns någon juridisk definition av familjemedlemmarnas interna förhållanden. Därför finns det ett flertal olika vårdnadsarrangemang, vilket gör det enklast att fråga de vuxna i familjen om vem som har rätt att ge tillstånd för att intervjua barnet.

Om paret har registrerat sitt förhållande är en familjeintern adoption möjlig. I så fall kan barnen anses vara parets gemensamma barn och de båda vuxna är barnens vårdnadshavare. Om förhållandet inte har registrerats är den sociala föräldern inte juridiskt en förälder. Tingsrätten kan efter ansökan även utse den sociala föräldern till barnets vårdnadshavare.

Ung och homosexuell

Om reportern tänker intervjua en minderårig som är lesbisk, homo-, bi- eller transsexuell om dennes sexual- eller könsidentitet gäller det att särskilt noga lyssna på den unga för att se om han eller hon är tillräckligt mogen för att offentligt uppträda med namn och bild.

Det är aldrig lätt att växa upp och ungdomstiden kan vara särskilt tung för dem som inte passar in i den givna modellen. Självmodsrisker för en ung homosexuell eller lesbisk person är tre eller fyra gånger större jämfört med andra ungdomar.

Adoptivfamiljer

När ett barn adopteras överförs vårdnaden till adoptivföräldern.

Adoptivlagstiftningen förnyas som bäst. I den nya lagen föreslås en s.k. öppen adoption,

men även i detta fall överförs vårdnaden av barnet till adoptivföräldrarna, vilket innebär att man vid behov ska samarbeta med dem när artikeln eller fotograferingen planeras.

En öppen adoption skulle komma på fråga till exempel när fosterföräldrarna adopterar ett barn som vårdats hos dem men som hållit kontakten med sina biologiska föräldrar.

"Ofta när vuxna viker sig ut offentligt om sina skilsmässor och svåra händelser kan man inte tänka annat än 'stackars barn'. Även om reportern antecknar och bestämmer om stilen, kan reportern inte gömma sig bakom någon annans rygg och undvika ansvar bara för att 'den intervjuade sade faktiskt så'."

Reporter

2.3. Myndigheter med tystnadsplikt som part i konflikt

"Om jag säger något gör jag mig skyldig till brott"

De svåraste arbetssituationerna för reportern är de tvistemål där föräldern för fram barnet i offentligheten. Sådana situationer kan till exempel vara strider om omhändertagande, där ena parten är myndigheter som binds av tystnadsplikt.

Exempelvis i tvisten om omhändertagandet i Åbo var finländska medier i stor utsträckning beroende av barnets mammas och den ryska barnombudsmannens kommentarer efter att de finländska socialmyndigheterna hänvisat till sin tystnadsplikt. Uppgifter som barnskyddet samlat in är enligt lagen om klientens rättigheter och ställning inom socialvården sekretessbelagda i sin helhet, vilket innebär att myndigheterna inte offentligt kan ta ställning till enskilda fall.

För barnskyddets del skulle det vara viktigt att medierna får information, och gärna pålitlig information; felaktig och bristfällig information sprids lika snabbt som korrekta uppgifter. Reportrarna kan uppmuntra barnskyddsmyndigheterna att i allmänna ordalag berätta om barnskyddets praxis utan att ta ställning till enskilda fall. Samarbete ger ofta bättre resultat än konfrontation.

Sekretessreglerna gäller även personal inom hälso- och sjukvården och undervisningspersonal.

► Se även "2.6. När barnet är sjukt" "2.7. Barn på daghemmet och i skolan"

2.4. Barnet i en krissituation

Vi lärde oss mycket av Jokela och Kauhajoki

Skolmassakrerna i Jokela år 2007 och i Kauhajoki år 2008 ställde redaktionerna inför stora utmaningar: hur kan man på ett etiskt korrekt sätt intervjua och fotografera unga som bevittnat och upplevt en skolmassaker.

Särskilt efter skoldådet i Jokela fick medierna allvarlig kritik för sina arbetssätt. Bland annat kritiserade en grupp unga från Jokela medierna i mycket raka ordalag i en adress: reportrarna tjtade sig till intervjuer, chockade unga fotograferades trots förbud och alla föräldrar kontaktades inte för att få tillstånd att publicera.

Journalistreglerna efterlyser finkänslighet av en journalist som gör nyheter om olycks- offer och sjukdoms- och dödsfall. Reglerna förnyades i årsskiftet 2011 och nu utsträcks detta krav att även gälla införskaffande av information, alltså intervjuer och fotograferingar. Här syns den inverkan som skolmassakrerna i Jokela och Kauhajoki haft.

► Se även "3.3. Journalistreglerna", punkt 28

Instruktioner från Opinionsnämnden för massmedier

Opinionsnämnden för massmedierna diskuterade möjligheten att ge ett principutlåtande med anledning av händelserna i Jokela. I offentligheten publicerades slutligen endast ett pressmeddelande eftersom nämnden ville reagera snabbt i frågan.

Pressmeddelandet är fortfarande en användbar instruktion.

Många av offren och vittnena i Jokela var minderåriga och därför är journalisten skyldig att iaktta särskilt omsorgsfullt övervägande. Att möta sörjande och upprörda parter ställer alltid stora krav på den som skaffar information. Man ska inte lirka sig till intervjuer med dessa personer och journalisten får inte skaffa utlåtanden från dem om det inte sker öppet och ärligt. Om personerna går med på att intervjuas ska man göra det särskilt klart för dem att samtycket innebär en omfattande publicitet som den intervjuade i efterhand inte kan rå över. (ONM:s meddelanden 14.12.2007)

Dart Centers instruktioner

Dart Center for Journalism and Trauma är en internationell portal för krisjournalism som erbjuder praktiska och detaljerade instruktioner för hur reportern kan närma sig både minderåriga och vuxna i olika kriser, hur han kan skriva om upprörande saker, hur fotografierna kan tas och vilka saker som bör beaktas i krisjournalism.

Enligt instruktionerna krävs det empati och känslighet av journalisterna när den som intervjuas eller fotograferas är ett barn som fallit offer för våld. Det gäller även att särskilt överväga om barnet ska göra offentligt.

Så här arbetar du etiskt korrekt på en olycks- eller brottsplats enligt Dart Center:

- Undvik att intervju barnet på händelseplatsen. Tänk på att barnet är chockat och behöver trygghet i stället för en drös frågor.
- Om du bestämmer dig för att göra en intervju, försök tala med barnet på en trygg och lugn plats som är längre bort från räddningspersonalen och andra offer.
- Berätta vem du är och försök få någon som barnet känner att komma till platsen.
- Publicera inte bilder på barnet utan barnets och föräldrarnas tillstånd om det bara är möjligt. Bilder på ett chockat eller skadat barn kan såra eller uppröra barnet.
- Vänta tills barnet och föräldrarna är redo att tala, även om det tar veckor eller månader.

► *Covering Children & Trauma. Dart Center for Journalism and Trauma*

Mer information finns på adresserna

dartcenter.org/content/children-underground

dartcenter.org/content/columbine-interviewing-children

dartcenter.org/content/children-and-media-coverage-trauma

dartcenter.org/content/child-clinicians-media-0

dartcenter.org/content/how-news-is-framed

dartcenter.org/content/short-life-viktor-matthey

Journalistisk forskning

Man har gjort flera undersökningar om skjutningarna både i Jokela och i Kauhajoki. Undersökningen av journalistiska forskningsenheten vid Tammerfors universitet visar att journalister från de flesta massmedier närmade sig unga i alla åldrar i Jokela. Användningen av kommentarer av minderåriga i de publicerade artiklarna varierade.

De unga och krisarbetarna som arbetade med dem representerade en sträng linje: de anser att minderåriga unga inte alls bör intervjuas i krissituationer utan föräldrarnas tillstånd.

► Se även "1.2. Åldersfrågan"

Undersökningen lyfter även fram det faktum att cheferna och de anställda på redaktionerna upplever antalet etiska regler och förordningar på olika sätt. Enligt cheferna finns det tillräckligt med regler och förordningar och alla husets reportrar bör känna till dem. De anställda var oftare än cheferna av den åsikt att det saknas precisa instruktioner eller åtminstone kände de inte till dessa. Man hade särskilt velat få mer information om vem man kan närma sig i krissituationer.

► *Jokelan koulusurmat mediassa. Journalistinen tutkimus suomalaismedioiden uutisoinnista.*

Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto 2008 (pdf, på finska).

► *Salli Hakala, Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto 2009 (pdf, på finska).*

Andra instruktioner

Även de undersökningskommissioner som undersökte fallen gav sina rekommendationer till medierna som en del av sina rapporter.

► *Skolmorden i Jokela 7.11.2007. Undersökningskommissionens rapport. Justitieministeriet 2009 (pdf).*

► *Skolmorden i Kauhajoki 23.9.2008. Undersökningskommissionens rapport. Justitieministeriet 2010 (pdf).*

Intervjun som orsak till trauma

Undersökningskommissionen för skolmorden i Kauhajoki fäste uppmärksamhet vid att journalismen är en del av själva fenomenet när en massaker eller dylik händelse beskrivs och analyseras. Därför är det etiska ansvaret betydligt större än i många andra sammanhang.

Detta framgår även av den undersökning som leddes av med.dr Henna Haravuori enligt vilken intervjuerna av de unga efter skolmassakern i Jokela ökade de ungas traumabaserade symptom. Att bli intervjuad konstaterades fördubbla sannolikheten för traumabaserade symptom fyra månader efter händelsen. Risken för traumabaserade symptom förstörades inte om den unga nekat till en intervju.

► *Laura Suomalainen, Henna Haravuori, Noora Berg, Olli Kiviruu, Mauri Marttunen, Jokelan koulukeskuksen ampumissurmille altistuneiden oppilaiden selviytyminen, tuki ja hoito. Kahden vuoden prospektiivisen seurantatutkimuksen väliraportti 2009 (pdf, på finska).*

Enligt en gemensam informationsrekommendation av Finlands Läkarförbund och Finlands Journalistförbund ska medierna vid en massolycka få information av en informationsenhet som grundas på sjukhuset och som har i uppgift att förmedla den omedelbara informationen om det som skett.

Informationsenheten ger information om olyckans omfattning, offrens tillstånd och om offrens identitet till patienternas anhöriga. Innan personuppgifter kan ges till journalister bör man få kontakt med olycksoffrens anhöriga.

2.5. Barnet i brotts- och rättsnyheter

Ungdomsbrottslingar och barnoffer

I brotts- och rättsnyheter finns det skäl att endast i rena undantagsfall publicera namn och bild på minderåriga gärningsmän eller offer. Dessa är oftast fall där polisen efterlyser iakttagelser om brottsoffret, gärningsmannen eller båda. När en 15-årig pojke dräpte en 14-årig flicka år 2000 publicerades offrets identitet för att utreda brottet.

En minderårig som gärningsman

Namnskyddet är mycket starkt för en minderårig gärningsman. Enligt Journalistreglerna ska man vara särskilt återhållsam vad gäller avslöjandet av en minderårig dömd persons identitet.

Opinionsnämnden för massmedier har dessutom år 1981 avgett ett principutlåtande som preciserar instruktionerna för publicering av namn i brottsnyheter. Enligt principbeslutet ska man inte avslöja namnet på gärningsmän som är barn eller unga. Opinionsnämnden anser även att man inte i samband med rättegångsreferaten får publicera detaljerat innehåll i sinnesundersökningar, läkarintyg eller andra liknande undersökningar som gäller parternas personliga ärenden.

Artikel 40 i FN:s konvention om barnets rättigheter förpliktar oss att skydda ett barn som brutit mot lagen och att respektera barnets rättigheter.

En minderårig som offer

Offrets namnskydd är ännu starkare än gärningsmannens skydd. Enligt Journalistreglerna bör man oftast inte publicera uppgifter om gärningsmannen, den åtalade eller misstänkte om de avslöjar ett särskilt känsligt brottsoffer. Dessa är ofta till exempel offer för incest eller sexuellt utnyttjande.

► Se även "3.3. Journalistreglerna", punkterna 31, 32, 33 och 34

Offentliga redogörelser

Även om man ska skydda identiteten hos både en minderårig gärningsman och ett minderårig brottsling finns det skäl att skriva om rättegångar som gäller minderåriga. Informationen finns i de offentliga redogörelser som domstolarna upprättar på varierande sätt.

Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar förordnar att en offentlig redogörelse ska utarbetas om ett sekretessbelagt avgörande om saken är samhällseligt betydelsefull eller har väckt stort allmänt intresse. Redogörelsen ska publiceras så att målsägandes identitet inte avslöjas.

Riksdagens justitieombudsman uppmanade domstolarna hösten 2010 att göra fler offentliga redogörelser. Justitieombudsmannen tog tag i saken efter att Rättsreportrarna rf lämnat in ett klagomål om tre enskilda fall där domaren inte gjort upp en redogörelse trots reporterns begäran.

Rättsreportrarna ansåg att två av fallen var samhällseligt betydelsefulla. I ett av fallen fick en anställd på ett barnhem en sexualbrottsdom och i det andra fallet var den dömde en lågstadielärare.

2.6. När barnet är sjuk

"Sjukdomen är en öm punkt för tonåringen ändå"

Om barnet på grund av sjukdom är kund hos hälso- och sjukvården och en reporter vill intervjua och fotografera barnet i saken måste tillstånd alltid frågas av vårdnadshavaren. Ärenden som gäller hälsotillståndet är privata, känsliga saker som kan publiceras endast med tillstånd av vederbörande, eller i det här fallet med tillstånd av vårdnadshavaren. Precis som i övriga fall måste tillståndet vårdnadshavaren ge övervägas ur barnets intresse.

► Så även "2.7. Barn på daghemmet och i skolan", punkten *Specialskolor*

Ibland vill föräldrarna skapa publicitet i ärenden som gäller barnets hälsa. Då är ett omsorgsfullt journalistiskt övervägande på sin plats.

► Se även "1.4. Bedöm konsekvenserna av publiciteten"

Läkaförbundets och Journalistförbundets informationsrekommendation

I Finlands Läkareförbunds och Finlands Journalistförbunds gemensamma informationsrekommendation kommer man överens om gemensamma spelregler mellan journalister och läkare. Minderåriga nämns inte separat i rekommendationen, som dock kan tillämpas även i fall där reportern skaffar information om en enskild barnpatient eller fler barnpatienter till exempel efter en olycka.

Reportrar och fotografer har rätt att arbeta på offentliga ställen, såsom på sjukhus och hälsovårdscentraler. Enligt rekommendationen hör det dock till god sed att fråga om tillstånd innan. Inom hälsovårdsenheten bör man ge tillstånd till begäran om journalistens arbete inte stör verksamheten eller äventyrar patienternas integritetsskydd.

► Se även "1.5. Det är en sak att fotografera och en annan sak att publicera"

De som arbetar inom hälso- och sjukvården uppmanas i rekommendationen att agera så öppet som möjligt och att beakta vad som bestäms om läkarens tystnadsplikt (17 § i lagen om yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården) och om sekretessbelagda icke-offentliga ärenden (13 § i lagen om patientens ställning och rättigheter).

En läkare får inte berätta för en reporter om någon patient tagits in på sjukhuset eller om patienten befinner sig på sjukhuset. Reportern måste skaffa informationen någon annanstans ifrån. När en reporter frågar en läkare om tillståndet av ett olycksoffer ska läkaren innan information ges kontrollera att fråga verkligen gäller samma händelse och samma olycksoffer.

Läkaren bör inom tystnadspliktens gränser berätta om patienten har avlidit, har livshotande, svåra eller lindriga skador, om patienten får stanna kvar på sjukhuset eller om patienten efter första hjälpen blir utskriven. Reportern kan även få information om offrets kön, ålder och hemort.

"På sjukhus är man ännu noggrannare (med fotografitillstånd), man fotograferar inte innan föräldrarna gett tillstånd."

Fotograf-reporter

"En del föräldrar pratar vitt och brett om sina tonåriga barns sjukdomar utan att dölja saken. I sådana situationer ska reportern dra i bromsen, eftersom sjukdomen är en öm punkt för tonåringen i alla fall, utan att mammorna behöver tala om den i tidningen."

Reporter

2.7. Barn på daghemmet och i skolan

Skaffa tillstånd för intervju och fotografering

För att intervjua och fotografera på daghem och skolor ska man oftast komma överens om saken på förhand med daghemsföreståndaren och skolans rektor. Detta innebär dock inte att de kan ge tillstånd att intervjua och fotografera barnet i vårdnadshavarens ställe.

I en del av städerna och kommunerna samlar daghemmens och skolornas personal i början av terminen in vårdnadshavarnas skriftliga tillstånd för att fotografera och intervjua barnet och att publicera materialet. Praxisen har fungerat väl.

Detta är dock inte praxis överallt, och därför finns det alltid skäl för reportern och fotografen att förbereda sig på att tillståndet från vårdnadshavarna inte alltid är kända på förhand. Till exempel en lärare är inte en närstående person som kan ge detta tillstånd.

Om artikeln rör ett enskilt barn, och inte daghemmet eller skolan i fråga i allmänhet, bör man för varje artikel fråga vårdnadshavaren om tillstånd. Ett allmänt tillstånd att fotografera eller intervjua barnet och som daghemmet eller skolan möjligen skaffat är inte allmängiltigt, eftersom tillståndsgivaren inte vet exakt vad han/hon gett tillstånd till.

När man intervjuar daghemsbarn eller yngre skolelever är det bra om en representant för personalen finns på plats, detta ger barnen trygghet.

Offentligt och hemligt

Enligt lagen om grundläggande undervisning är undervisningen offentlig och rätten att följa med undervisningen kan begränsas endast med motiverade orsaker. Som motivering räcker till exempel att en utomstående närvaro eller fotograferingen stör elevernas eller lärarens arbete.

Biträdande justitiekanslern betonade yttrandefriheten och den offentliga naturen på skolans verksamhet i ett beslut fattat år 2009. Ett klagomål hade lämnats in till justitiekanslern där man kritiserade Utbildningsstyrelsens krisinstruktioner enligt vilka skolorna inte får släppa in reportrar på skolområdet för att intervjua elever eller anställda.

Enligt biträdande justitiekanslern kan man inte med en förordning av instruktionsnivå allmänt och bindande bestämma att skolorna ska förhindra reportrar från att komma in på skolans område, eftersom en sådan begränsning kan anses vara begränsande av den i grundlagen säkrade yttrandefriheten. Instruktionen låg endast en kort tid ute på Utbildningsstyrelsens webbsidor och den korrigerades redan nästa dag. Biträdande justitiekanslern ansåg att instruktionens första version var en reaktion på de upprörande skolmorden i Jokela.

Bland annat lärarna har tystnadsplikt enligt 40 § 1 mom. i lagen om grundläggande undervisning. Tystnadsplikten gäller uppgifter som de fått kännedom om när de utfört uppgifter enligt lagen om grundläggande utbildning.

Undervisningssektorns fackorganisation OAJ:s förre ledande jurist Markku Poutala behandlar skolans förhållande till medierna i sin år 2010 publicerade bok.

► *Markku Poutala, Opettajain valta ja vastuu, PS-Kustannus 2010 (på finska).*

Specialskolor

Specialskolor och specialläroverk där eleverna och de studerande går av hälsoorsaker kan jämföras vid en situation där barnet är klient hos hälsovården. Redan det faktum att eleven är inskriven på skolan är en omständighet som definitivt är sekretessbelagd. Lärarna och rektorerna får inte berätta för reportern om någon elev omfattas av särskilt stöd eller har förlängd läroplikt eller går i en klass med särskilt stöd eller i en specialskola.

► Se även "2.6. När barnet är sjuk"

2.8. Barn av etniska och religiösa minoriteter

"Finns det någon här som kan somaliska?"

När reportern intervjuar barn som tillhör etniska eller religiösa minoriteter bör man särskilt se till att barnet och dess föräldrar förstår vad det är frågan om och i vilket sammanhang barnets intervju eller bild kommer att användas.

Barn med invandrarbakgrund och deras familjer och asylsökande barn som kommit ensamma till Finland kan ha bristfälliga kunskaper i finska, och majoritetsbefolkningens kultur kan vara främmande för dem.

Om reportern önskar intervjua en minderårig är det bäst att ansikte mot ansikte be föräldrarna om tillstånd om föräldrarna och intervjuaren saknar ett gemensamt språk som båda kan väl. Det är enklare att förstå varandra ansikte mot ansikte än i telefon.

Även om det kan vara arbetsamt och tidskrävande att skaffa tillstånd för att intervjua, fotografera och publicera bilder på barn med flyktningbakgrund lönar det sig att offra tillräckligt med tid på saken så att alla parter förstår vad det är frågan om.

En bra riktlinje är att fundera över hur du själv skulle vilja bli bemött i en främmande kultur. Det lönar sig även att fundera över om det vore nyttigt att använda tolk i intervjun.

Mediernas roll kan vara främmande

Särskilt i skolorna och på daghemmen i huvudstadsregionen finns det många barn och unga som hör till en etnisk eller religiös minoritet. På en del av grundskolorna i Helsingfors har över hälften av eleverna invandrarbakgrund. Helsingforsleverna talar sammanlagt 87 olika modersmål och modersmåls- och hemspråksundervisning ges på 43 olika språk. Enligt bedömningar kommer var fjärde helsingforsare att ha invandrarbakgrund år 2025.

Detta påverkar reporterns och fotografens arbete eftersom en del av föräldrarna till barnen med invandrarbakgrund förhåller sig reserverat till medier eller har förbjudit intervjuer med sina barn. Detta kan bero på att de inte vet vad det innebär att bli intervjuad eller fotograferad för finländska medier.

Det finns länder som saknar fria massmedier och där makthavarna strikt styr medierna. Det kan vara farligt att hamna i offentligheten. Tillståndslappen som skolan sänder kan förbli liggande på bordet eftersom föräldrarna på grund av bristfälliga språkkunskaper inte har förstått vad saken handlar om.

För mediernas del vore det idealiskt om daghemmen och skolorna under de allmänna informationsmötena för invandrarbarnens föräldrar och under föräldramötena kunde förklara mediernas roll i det finländska samhället.

Islam och bilder

Ibland stöter fotografen i sitt arbete på en situation där ett barn från en islamisk familj inte får bli fotograferat av religiösa anledningar. Enligt islams striktaste tolkningar får ett levande väsen inte avbildas och därmed heller inte fotograferas. Detta är dock mycket ovanligt.

Ibland kan tvekan att ge fotograferingstillstånd höra ihop med att den finländska bildjournalismen är främmande för barnets vårdnadshavare. Föräldrarna kan till exempel vara osäkra på om den som fotograferas väntas posera lättklädd på samma sätt som på reklambilder. Det räcker oftast med att diskutera saken för att förskingra onödiga farhågor.

Flyktingar och asylsökande

När man vill intervjua eller fotografera en minderårig asylsökande som kommit till landet utan vårdnadshavare ska man be barnets representant om tillstånd. Det räcker inte med att diskutera saken med barnets handledare på placeringsstället. Domstolen utser oftast en representant för varje barn som anlänt utan vårdnadshavare. Representanten utnyttjar barnets enda lagliga vårdnadshavares talan och representanten har i uppgift att övervaka att barnets intresse beaktas så väl som möjligt.

Medierna förpliktigas även av artikel 20 i FN:s konvention om barnets rättigheter enligt vilken ett barn som inte kan bo med sin familj har rätt att få särskilt skydd och stöd.

Enligt av utredning av Diakonianstalten i Helsingfors är det bra att komma ihåg att var tredje asylsökande och flykting som anländer till Finland är svårt traumatiserad. Den unga har kunnat bli offer för misshandel, tortyr eller våldtäkt eller så har den unga varit barnsoldat. Krigstillståndet och flykten har kunnat ge traumatiserande upplevelser.

► Sirkku Suikkanen, *Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakijajaka pakolaisten määrystä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan. Helsingin Diakonissalaitos 2011(pdf, på finska).*

"Ibland har invandrarföräldrarna inte förstått diskussionen under intervjun när den unga har tolkat själv."

Reporter

"Jag och en freelance-fotograf fick i uppdrag av en veckotidning att göra en artikel om självständighetsfirandet på en mångkulturell skola. Tidningens önskemål var att bilderna klart skulle visa det kulturella mångfalden – skolans elever representerade ju över 20 nationaliteter."

Jag kontaktade skolans rektor och frågade om de på förhand bett föräldrarna om lov att intervjua barnen och att publicera de bilder som tas på barnen. Skolan hade bett om tillstånd, men en stor del av föräldrarna till barnen av invandrarbakgrund hade inte lämnat in de skriftliga blanketterna, antagligen på grund av bristande språkkunskaper."

Rektorn uppmanade oss att komma till skolan och lovade att de löser tillståndsproblemet på ett eller annat sätt. Rektorn var redo att använda sin arbetstid för att hjälpa medierna. Redan under telefonsamtalets gång kom vi fram till att det enda sättet att få de saknade tillstånden var att ringa till barnens föräldrar."

Under jobbet fotade fotografen självständighetsfesten på normalt sätt. På estraden

framträdde på en och samma gång till och med en hel klass elever. Efter festen valde fotografen ut de tio bästa bilderna och visade dem för rektorn. Rektorn tittade på digitalkamerans skärm och valde ut bilderna med flest barn med fototillstånd.

Bildutbudet hade sjunkit till cirka fem bilder, och fotografen valde ut de två bästa av dem. Efter detta tog rektorn tag i telefonen och inledde sin ringrunda. Rektorn ringde till alla föräldrar som inte hade returnerat tillståndslappen till skolan.

En del av föräldrarna kunde inte tillräckligt med finska eller engelska för att förstå vad samtalet handlade om. Därför hämtade vi en somalisk pojke som gick i sjätte klass, han agerade tolk och frågade föräldrarna om tillstånd.

Efter en timme hade vi nått alla föräldrar utom två och en förälder hade förbjudit publiceringen av bilden på sitt barn. De övriga hade gett sitt publiceringstillstånd.

Vi tittade åter på de två bilderna. Vi valde att använda en bild där 14 barn uppträder. Vi var tvungna att redigera bort ett av barnen – som lyckligtvis stod längst ute vid kanten – eftersom vi inte nått barnets föräldrar.”

Reporter

”Det skulle vara bra om barn med invandrarbakgrund fanns också med på andra bilder än på bilder till artiklar om invandrare.” Det är viktigt att vårt samhälles pluralism syns i nyheter om vanliga, vardagliga ärenden.”

Jurist Husein Muhammed

2.9. Utvecklingsstörda barn och andra barn som behöver stöd för att förstå och kommunicera

Motsatsen till handikappad är icke handikappad, inte "frisk"

I möten med ett utvecklingsstört barn och ungdom eller ett barn med talsvårigheter gäller i huvudsak samma spelregler som med alla andra barn. När man intervjuar dessa barn gäller det dock att beakta de svårigheter att förstå som beror på handikappet.

Genom att tala långsamt och klart och genom att fråga endast en sak åt gången kan du hjälpa dem att förstå. Det är bäst att använda bekanta, vardagliga talspråkliga ord. Satsförkortningar, språkbilder och idiom kan vara svåra att förstå. Därför är det viktigt att använda ett språk som är lämpligt för diskussionspartners åldersnivå, eftersom en 17-årig utvecklingsstörd eller talhandikappad kommunicerar på ett annat sätt än en 5-åring. Det gäller även att ge tid för svaret.

Både utvecklings- och talstörningarna är mycket olika och de individuella variationerna är stora. En del talhandikappade kommunicerar med hjälp av bilder eller symboler. Då behövs en tolk under intervjun. Även när en tolk behövs ska frågorna riktas till den som intervjuas, inte till tolken.

Ordet utvecklingsstörd bör användas som adjektiv, inte som substantiv. Utvecklingsstörda barn och unga är alltid mycket mer än bara utvecklingsstörda. Det finns också skäl att undvika gamla stereotyper som säger att till exempel barn med Downs syndrom alltid är glada.

"Det finns ingen orsak att framställa utvecklingsstörda barn och unga som offer i text och bild. Man "lider" inte av en utvecklingsstörning och det är inget man är "sjuk i". Ett handikapp är ingen sjukdom utan en egenskap. Motsatsen till handikappad är icke handikappad, inte 'frisk' eller 'normal'."

Kommunikationschef Anneli Puhakka, Förbundet Utvecklingsstörning

3. Existerande normer och anvisningar

FN:s konvention om barnets rättigheter, lagstiftningen, Journalistreglerna, Opinionsnämnden för massmediernas beslut om minderåriga, de inhemska mediehusens instruktioner och det internationella materialet ger riktlinjer för hur barn och unga ska intervjuas och fotograferas för medier och hur man kan behandla saker där barn och unga är delaktiga.

3.1. Riktlinjer i FN:s konvention om barnets rättigheter

FN:s konvention om barnets rättigheter (The United Nations Convention on the Rights of the Child, UNCRC) är en konvention om mänskliga rättigheter som berör barn. Konventionen godkändes under FN:s generalmöte år 1989, och i Finland trädde konventionen om barnets rättigheter i kraft år 1991. Endast två länder står utanför avtalet, Somalia och Förenta staterna.

Det centrala budskapet i konventionen är barnets människovärde. I konventionens artiklar utkristalliseras två av barnets rättigheter som är förpliktande för journalister: barnet har rätt till särskilt beskydd och omvårdnad samt yttrandefrihet och rätt att delta i behandlingen av sina egna saker enligt sin ålder och sin mognad.

- **Enligt artikel 12** har barnet rätt att fritt uttrycka sina egna åsikter i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- **Enligt artikel 13** har barnet friheten att söka, motta och sprida information och tankar av olika slag så länge som barnet inte skadar andra personers rättigheter.
- **Enligt artikel 16** har barnet rätt till privatliv, hemfrid och brevhemlighet. Barnets ära eller rykte får inte angripas.
- **Artikel 17** ger i sin tur medierna en aktiv roll. Enligt artikeln har barnet rätt att via medierna få sådan information som är viktig för barnets utveckling och välfärd. Samtidigt ska barnet även skyddas från information och material som kan vara skadligt för dess välbefinnande.

- **Artikel 19** låter oss dra slutsatser som förpliktigar medierna. Enligt artikeln ska barnet skyddas mot alla former av våld, vanvård eller försumlig behandling och utnyttjande. Reporterns och fotografens agerande får alltså inte leda till att barnet utsätts för till exempel misshandel.
- **Enligt artikel 20** har ett barn som inte kan bo med sin familj rätt att få särskilt skydd och bistånd. Sådana barn är till exempel placerade barn och asylsökande barn som ensamma anlänt till landet.
- **Artikel 40** förpliktar oss att skydda ett barn som brutit mot lagen och att respektera barnets rättigheter.

3.2. Lagstiftningen ger knappt något stöd

I lagstiftningen finns inga paragrafer som ger exakta normer för förhållandet mellan medierna och barnen.

I grundlagen och strafflagen finns dock paragrafer som journalisten direkt kan tillämpa när minderåriga intervjuas eller fotograferas.

Grundlagen

6 § i Finlands grundlag 6 § definierar att barn ska bemötas som jämlika individer och de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva.

Enligt 10 § i grundlagen är var och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Enligt 12 § har var och en yttrandefrihet, som inkluderar rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta.

Artikel 10 i Europeiska konventionen om mänskliga rättigheter som Finland har undertecknat konstaterar även att alla har yttrandefrihet.

Strafflagen

24 kap. 1 § i strafflagen förbjuder hemfridsbrott, 3 § förbjuder brott mot offentlig frid, 5 § förbjuder olovlig avlyssning, 6 § förbjuder olovlig observation, 8 § förbjuder spridande av information som kränker privatlivet, 9 § förbjuder ärekränkning och 10 § förbjuder grov ärekränkning. I 38 kap. 3 § i strafflagen förbjuds kränkning av kommunikationshemlighet.

Indirekta normer

Indirekta normer finns i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården samt i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.

I 10 § i klientlagen för socialvården konstateras att den minderåriga klientens önskemål och åsikt ska utredas och beaktas och beaktas på det sätt som klientens ålder och utvecklingsnivå förutsätter.

Enligt 4 § i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt har barnets vårdnadshavare rätt att bestämma om barnets vård, uppfostran och boningsort samt övriga personliga angelägenheter.

Innan vårdnadshavaren fattar beslut i barnets personliga angelägenheter ska denne samtala om saken med barnet om det med beaktande av barnets ålder och utveckling samt frågans natur är möjligt. Enligt lagen ska vårdnadshavaren ta hänsyn till barnets åsikt och önskemål i sitt beslutsfattande.

3.3. Journalistreglerna

Journalistreglerna är reportrarnas och fotografernas yrkesetiska normer. De utgör tillsammans med tolkningarna av Opinionsnämnden för massmedier basen för massmediernas självreglering.

De nya Journalistreglerna trädde i kraft den 1 januari 2011. När man förnyade reglerna ville man även att kravet på finkänslighet skulle omfatta informationsanskaffningen, alltså intervjuer och fotografering, när det till exempel är frågan om olycksoffer. Här kan vi se vilken inverkan dåden i Jokela och Kauhajoki haft.

Även om endast två av punkterna i reglerna – 30 och 31 – direkt hänvisar till minderåriga kan reglerna som helhet tillämpas på frågor som rör barn och unga.

Yrkesställning

1. Journalister är i första hand ansvariga inför sina läsare, lyssnare och tittare. Dessa har rätt att få veta vad som händer i samhället.
2. Avgöranden om innehållet i informationsförmedlingen ska fattas på journalistiska grunder. Denna beslutanderätt får inte under några omständigheter överlåtas till någon utanför redaktionen.
3. Journalister har rätt och skyldighet att avvisa påtryckningar eller löften som syftar till att styra, förhindra eller begränsa informationsförmedlingen.
4. Journalister får inte missbruka sin ställning. De får inte ta upp sådant stoff till behandling som är förknippat med en möjlighet till personlig vinning och inte yrka på eller ta emot fördelar som kan äventyra deras oavhängighet eller yrkesetik.
5. Journalister kan vägra ta emot uppdrag som strider mot lag, personlig övertygelse eller yrkesetik.
6. När journalister behandlar saker som är av stor betydelse för deras eget medium, koncernen eller dess ägare är det bra att klargöra sammanhanget för läsaren, lyssnaren eller tittaren.
7. Även när journalister utnyttjar andras arbete ska de iaktta god sed. Då man använder information som publicerats av andra ska källan anges.

Att ta fram och publicera information

8. Det är journalisters plikt att sträva efter en sanningsenlig informationsförmedling.
9. Det är tillrådligt att journalister i sitt arbete uppger sitt yrke. De ska försöka skaffa fram information på ett öppet sätt. Om samhällsrelaterade betydelsefulla omständigheter inte kan utredas på annat sätt, kan journalister göra intervjuer och ta fram uppgifter även på sätt som avviker från det vanliga.
10. Journalister bör kontrollera uppgifter så väl som möjligt – även om de har publicerats tidigare.
11. Allmänheten ska kunna skilja fakta från åsikter och fiktivt material. Inte heller bild- eller ljudmaterial får användas på ett vilseledande sätt.
12. Journalister ska förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt

kontroversiella frågor, eftersom nyhetskällorna kan syfta till egen vinning eller till att skada andra.

13. Nyheter kan publiceras även utgående från begränsad information. Rapporteringen om saker och händelser bör kompletteras då ny information finns att tillgå. Nyhetshändelser bör helst följas upp till förloppets slut.
14. Journalister har rätt och skyldighet att så som avtalats med person som lämnat uppgifter konfidentiellt hemlighålla informationskällans identitet. Ifall publiceringen av samhälleligt betydande information förorsakar väldigt negativ publicitet, tillråds redaktionen att delge allmänheten hur den anonyma källan och den information som erhållits har kontrollerats.
15. Rubriker, ingresser, pärm- och bildtexter, löpsedlar och annan exponering ska ha en grund i innehållet.
16. Gränsen mellan annonser och redaktionellt material ska hållas klar. Smygreklam ska avvisas.

Intervjuobjektets och intervjuarens rättigheter

17. Intervjuobjekt har rätt att på förhand få veta i vilket sammanhang deras uttalanden kommer att användas. De ska också få veta om intervjun kan komma att användas i flera olika medier. Intervjuobjekt ska alltid meddelas om samtalet är avsett för publicering eller enbart som bakgrundsmaterial.
18. Man bör gå med på intervjuobjekts begäran att få granska sitt uttalande innan det publiceras, om publiceringstidtabellen tillåter det. Granskningsrätten gäller enbart intervjuobjektets egna uttalanden och får inte innebära att den journalistiska beslutanderätten överläts till någon utanför redaktionen.
19. Journalister ska gå med på intervjuobjekts förbud mot att publicera uttalanden bara om omständigheterna efter att intervjun gjordes har förändrats i så väsentlig grad att det vore klart oskäligt att publicera dem.

Rättelser och egna ställningstaganden

20. Väsentliga fel ska rättas utan dröjsmål på mediets redaktionella webbplats och även i den publikation som felet ursprungligen funnits i.
21. Om journalister framställer information om en klart identifierbar persons eller parts agerande och därmed ger denna en mycket negativ publicitet, ska de ge föremålet för kritiken möjlighet att framföra sin egen syn redan i samma sammanhang.
22. Ifall det inte är möjligt att samtidigt höra den som blivit föremål för mycket negativ publicitet, kan det vara nödvändigt att höra personen i efterhand. Om så inte sker, hör det till god sed att publicera personens egen ståndpunkt.
23. Ett sådant uttalande är ett inlägg som bör publiceras så snabbt som möjligt utan osakliga tillägg.
24. Sedvanlig kulturkritik, politisk, ekonomisk eller samhällelig utvärdering och framförande av annan motsvarande åsikt ger dock inte rätt till uttalande.
25. Ifall uttalandet inte kan publiceras, är det skäl att förhandla om ändringar med den som gett det. Även om man inte skulle enas, är det tillrådligt att publicera det väsentliga innehållet i saklig form.

Privat och offentlig sfär

26. Allas människovärde ska respekteras. Etniskt ursprung, nationalitet, kön, sexuell orientering, övertygelse eller därmed jämförbar egenskap ska inte framställas på ett ovidkommande eller nedlåtande sätt.
27. Omständigheter som hör till privatlivet och är särskilt känsliga kan publiceras bara med tillåtelse av vederbörande eller om de har en ovanligt stor samhällelig betydelse. Skyddet för privatlivet bör beaktas även då man använder bilder.
28. I informationssökningen och nyhetsförmedlingen om sjukdoms- och dödsfall samt offer för olyckor och brott ska diskretion alltid iakttas.
29. Aktiviteter som äger rum på en offentlig plats är det i allmänhet tillåtet att referera och avbilda utan vederbörandes tillstånd.
30. Även då offentligt material publiceras bör man iakttä skyddet för privatlivet. Allt offentligt material är inte nödvändigtvis publicerbart. Särskild försiktighet bör iakttas då man behandlar frågor som rör minderåriga.
31. Namn, bilder eller annat material som identifierar en person som dömts för brott kan publiceras, såvida det inte med beaktande av den dömdes ställning eller gärning är klart oskäligt. När det gäller att avslöja identiteten av en minderårig eller otillräknelig person ska man vara särskilt restriktiv.
32. När man hanterar uppgifter som leder till identifiering finns det skäl att vara försiktig så länge det gäller misstanke om brott eller åtal.
33. Uppgifter om gärningsmän, åtalade eller misstänkta bör i allmänhet inte publiceras om de avslöjar offret för ett särskilt känsligt brott.
34. Identiteten på offret för ett känsligt brott ska skyddas om den inte är av ovanligt stor samhällelig betydelse.
35. Om en nyhet har publicerats om begäran om utredning, åtal eller dom, ska saken i mån av möjlighet följas upp ända till slut. Under rättegången ska journalister inte på ett otillbörligt sätt försöka påverka domstolens avgörande och inte heller på förhand ta ställning till skuldfrågan.

► *Journalistregler i andra länder hittar du på adressen ethicnet.uta.fi/*

3.4. Opinionsnämnden för massmedier fattar beslut om minderåriga

Opinionsnämnden för massmedier (ONM) ger tolkningar om god journalistisk sed och försvarar yttrande- och publiceringsfriheten. Nämnden behandlar även journalisters förfarande vid anskaffandet av information.

Nämnden ger beslut i klagomål som anförts hos nämnden. Vem som helst som anser att man i medierna brutit mot god journalistisk sed kan lämna en anmälan.

ONM har under de senaste åren i ett antal fall tagit ställning till frågor som gäller minderåriga. Nämndens utgångspunkt är att barnet eller den unga inte får utsättas för publicitet som på basis av den allmänna livserfarenheten kan vara skadlig för denne.

Unga på Kakola

Det senaste beslutet som hänvisar till unga gäller YLEs program *Kakola*, där sex minderåriga barn tillbringade nio dagar på ett disciplinläger i det gamla fängelset Kakola. ONM gav ett befriande beslut och ansåg att tv-kanalen kunde använda de 15–17-åriga pojkarna i programmet eftersom de och föräldrarna gett sitt samtycke till programmet, trots att programmet avslöjade känsliga detaljer om personerna. Beslutet baserar sig på Journalistreglerna från år 2005, eftersom ärendet behandlades innan de nya reglerna trädde i kraft i början av år 2011.

Enligt anmälaren bröt programmet mot punkterna 30, 31 och 32 i Journalistreglerna, som gäller skyddet av privatliv för minderåriga och brottslingar. Enligt ONM hade programmet samhällselig betydelse eftersom det fäste uppmärksamhet vid unga brottslingars möjligheter att bli samhällsdugliga medborgare. De unga uppträdde med eget ansikte, men omnämndes endast vid förnamn. Dessutom hade tv-kanalen med hjälp av experter försäkrat sig om att de unga får en adekvat behandling.

► *Beslut 4428/YLE/10 (på finska)*

Bortom graven

Det senaste fällande beslutet gavs samband med en minderårig gällde diskret behandling av en avlidne person och barnets ställning. En artikel publicerad i *Me Naiset* berättar i detalj om en ensamstående mammas upplevelser och om hennes avlidne makes mentala problem och självmord. I artikeln omnämns den avlidne endast med förnamn och boningsorten omnämns inte, men familjen blir identifierbar eftersom änkan, barnet och mannens föräldrar presenteras med samma efternamn.

Enligt ONM avslöjade artikeln känslig information även om familjens barns liv. Enligt nämnden var det inte i barnets intresse att publicera uppgifter om föräldrarnas mentala problem och om dennes oäktsamhet för barnets intresse. I beslutet betonas att redaktionerna bör iakttä särskild försiktighet i behandlingen av saker som berör minderåriga – även när en förälder vill göra dem offentliga.

► *Beslut 4313/AL/10 (på finska)*

Mor och son

ONM fällde *Kymen Sanomat* och *Kouvolan Sanomat* för en artikel där reportern intervjuade en namngiven 17-årig pojke. Artikeln handlade om pojkens mor, som var brottsanmäld och föremål för polisundersökning. Enligt nämnden bryter intervjun av pojken och omnämnandet av hans namn i detta sammanhang mot skyddet av pojkens privatliv, eftersom barnet inte har något att göra med mammans tjänsteförrättning. Att tidningen inte kände till att pojken är minderårig fråntar inte ansvaret.

► *Beslut 4312A+B/SL/10 (på finska)*

Är det 112?

ONM gav ett friande beslut i ett ärende som gällde diskret behandling av offret och rättegången. Enligt nämnden fick Ilta-Sanomat publicera den littererade nödsamtalsinspelningen i det s.k. Ulvsbymordet utan att äventyra den diskreta behandlingen av offret, dennes människovärde och barnens ställning.

► *Beslut 4297/SL/10 (på finska)*

Visst gillar vi sprit!

ONM gav ett fällande beslut för en artikel där man utan föräldrarnas tillstånd gjorde en intervju om alkoholbruk och publicerade namn och bild på två 13-åriga pojkar. Enligt nämnden hade Etelä-Saimaa brutit mot familjernas privatlivsskydd och försummat att utföra tillräcklig källkritik när de publicerade barnens intervjuer utan föräldrarnas tillstånd.

- *Beslut 3856/SL/08 (på finska)*

3.5. Mediehusen har egna instruktioner

Åtminstone Helsingin Sanomat, Rundradion och Finska Notisbyrån har egna etiska riktlinjer. Finska Notisbyråns stilguide kan läsas fritt på webben. Kapitel 8 i stilguiden behandlar journalistens etik och juridik. I kapitlet ges även instruktioner för hur en minderårig kan intervjuas.

- Se även "1.2. Åldersfrågan"

3.6 Internationellt material och bästa praxis

Internationella Journalistfederationen har producerat omfattande instruktioner som behandlar barnens ställning i medierna.

- *Peter McIntyre, Child Rights and the Media. Putting Children in the Right. Guidelines for Journalists and Media Professionals. International Federation of Journalists (IFJ) 2002 (pdf).*

Journalistorganisationerna i 70 länder skrev på ett möte i Brasilien år 1998 tillsammans gemensamma principer för journalisten och barnets rättigheter. Principerna godkändes år 2001 i Seoul.

- *Children's Rights and Media: Guidelines and Principles for Reporting on Issues Involving Children.*

The MediaWise Trust har publicerat handböcker för journalister om barnets rättigheter och medierna.

- *Mike Jempson & Denise Searle (1. painos), Charlotte Barry & Mike Jempson (2. painos), The Media and Children's Rights. A resource for journalists by journalists. MediaWise & UNICEF 1999, 2005, 2010 (pdf).*
- *Mike Jempson & Bill Norris, Information and Child's Rights – The Challenge of Media Engagement. International Survey of Journalistic Standards Established for Reporting Children's Issues. The PressWise Trust & International Federation of Journalists (IFJ) 1997.*

Barnskyddsorganisationernas instruktioner

Flera barnskyddsorganisationer har producerat egna instruktioner.

Unicefs webbmaterial innehåller allmänna principer om barns rättigheter, instruktioner för intervjusituationen och behandlingen av ämnen som anknyter till barn.

- *Reporting guidelines to protect at-risk children, Unicef Press Centre.*

Save the Children UK har publicerat boken Interviewing Children. A Guide for Journalists and Others.

Instruktioner om undersökningar

Den första artikelsamlingen om etiska frågor som gäller undersökningar som riktas mot barn och unga utkom år 2010.

- *Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (red.), Kohti eettisesti kestäväää lasten ja nuorten tutkimusta. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Lapsuudentutkimuksen seura ja Nuorisotutkimusseura 2010 (på finska).*

Forskningsetiska delegationen som utsetts av Undervisningsministeriet har gjort upp etiska principer för forskning.

- *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009 (pdf, på finska).*

A s t s

c d r s o

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITTO
CENTRALFÖRBUNDET FÖR BARNSKYDD